

İslam Medeniyetindeki Bir Şehrin Yok Oluşu: Halep

Arap Baharı Öncesinde Halep'e Genel Bir Bakış

Doğu-Batı ticaretinde önemli bir yeri bulunan Halep, Fırat ile Asi Nehirleri arasında uzanır. Uygarlıklar beşiği olan şehir, Hititler gibi Eskiçağ medeniyetleri ve Ortaçağın Arap ve Roma uygarlıklarından Memluk, Selçuklu ve Osmanlıya kadar pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.[1] Halep aynı zamanda İslam tarihinin de en önemli kentlerinden biri olmuş ve Zengiler ile Eyyübiler döneminde parlak bir çağ yaşamıştır. İlime ve âlimlere değer veren bu devletler, inşa ettirdikleri medreselerle eğitim kurumlarının temellerini atmışlardır. Ayrıca bu eğitim kurumları o dönemde yaygınlaşan Şia'ya karşı da Sünniliği canlandırmaya yönelik yatırımlardı.[2] Yine kentte ticari ve sosyal amaçlı yapılmış pek çok anıtsal eser bulunmaktadır. Bu yapılarda Helen ve Bizans medeniyetlerinin izlerini görmek mümkündür. Halep'in bütün bu sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, İslam Medeniyeti vakıf kültürünün nadir örneklerinden bazılarının Halep'te tesis edilmesine yol açmıştır.[3]

Halep, Yavuz Sultan Selim'in Ağustos 1516 yılındaki *Merc-i Dâbık* savaşını kazanması sonrasında Memlûklüler'den Osmanlı idaresine geçmiştir.[4] Osmanlı yönetimindeki Halep, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem ticari yönden hem de imar yönünden gelişimini sürdürmüştür.[5] Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte şehrin geçmişinde rastlanmayan büyük bir gelişme devri başladı ve bu dönem Halep tarihinin birçok bakımdan en parlak dönemini teşkil etti. Halep'in bir eyalet merkezi haline gelmesi, Kuzey Suriye'nin ekonomik ve siyasi yönden gelişmesinde önemli rol oynadı. Şehir kültür yönünden Şam, Kahire ve kutsal şehirlerin yer aldığı Hicaz bölgesiyle kuvvetli bağları dolayısıyla bölgenin tarihinde hayati bir yere sahip olmuştur.[6]

Osmanlı döneminin 1920'lerden sonra bölgede son bulmasıyla Halep, Fransız mandası altına girdi ve eski dönemlerdeki canlılığına bir daha geri dönemedi. Dönemin konjonktürü gereği milliyetçiliğin yükseldiği bir esnada Suriye eşrafı da bir kongre düzenledi ve Emir Faysal'ı Suriye'nin başına kral ilan etti. Fakat bu durumu kabul etmeyen ve çıkarları ile bağdaştıramayan Fransa, buna karşı çıktı. Bu nedenle Sykes-Picot anlaşması gereği kendilerine verilen yerleri Kral Faysal'a savaş açarak Şam ve Halep'i işgal etti. Fransa'nın Suriye'deki yüksek komiseri General Gouraud 1 Eylül 1920 tarihli bildirisıyla, Halep'in 72.243 km²'lik bir saha üzerinde kurulan özerk bir bölgenin merkezi olduğunu ilan etti. Bu durum ile ülkede 1945 yılına kadar sürecek olan manda yönetimi dönemi başlamış oldu. Fransa'ya karşı mücadeleyi yöneten, başını Şam ve Halepli Sünni Müslümanların çektiği Suriye Ulusal Grubu (*El-Kutle el-Vataniyye*), ülkenin içinde bulunduğu bölünmüşlüğü sona erdirmek ve savaşta başarılı olmak için dini, fikri ve sınıfsal ayrılıkları bir kenara bırakarak Hıristiyan gruplar da dâhil birçok kesimle ortak hareket etmeye çalıştı ve 1922'de Halep ile Şam devletleri birleşerek Suriye Federasyonu'nu kurdular. [7]

Sovyetler Birliği ve ABD'nin Eylül 1944'te Suriye ile Lübnan hükümetlerini ön koşulsuz olarak tanımaları ve bir yıl sonra İngiltere'nin de aynı yolu izlemesi, Fransa üzerinde büyük bir baskı oluşturdu. Paris yönetimi, Suriye hükümetinin Fransa'ya özel haklar tanıması karşılığında ülkeden çekilmeye razı olacağını açıkladı. Fransa'nın önerisini kabul etmeyen Suriye, Ocak 1945'te ulusal ordu kurduğunu bildirerek Fransızlara savaş ilan etti. Fransızların kültürel, ekonomik ve stratejik çıkarlarını garanti altına alacak koşulları kabul eden bir anlaşma imzalamadan Suriye'den çekilmek istememeleri sonucu Mayıs 1945'te Şam, Halep, Humus ve Hama'da yoğun çatışmalar yaşandı.[8] Daha fazla baskıya dayanamayan Fransa 1946 yılında Suriye'den tamamen çekildi.

Sünniliğin kalesi olan Halep şehri, muhalif hareketlerin de merkezi olmuştur. 1963 yılındaki darbe ile yönetimi ele geçiren Baasçılar ülke genelinde Müslümanlara karşı pozisyon aldı. Ülkede laiklik uygulamalarını benimseyen Baas yönetimine karşı Sünni ulema, Halep-Şam-Hama gibi şehirlerde muhalif hareketleri oluşturdular. Fakat 1970 yılında kansız bir darbe ile Baas içerisinde iktidarı ele alan Hafız Esad, bir süre Halep eşrafı ile iyi geçinmiştir. Çünkü Halep, Suriye için ticaretin ve sanayinin gelişmiş olduğu bir yerleşim yeri idi.

Arap Baharı ve Halep

2011 yılında Arap Baharı'nın Suriye'ye taşınması ile birlikte Halep şehri de etkili bir gösteri alanına dönüştü. Baas rejimi ile muhalif hareketlerin karşı karşıya geldiği Halep'in bir bölümü bir süre sonra

muhafiflerin eline geçti. Şehir 2012 yılından itibaren muhafiflerin kontrolüne geçse de 2013 yılında muhafifler Halep'in büyük çoğunluğunu ele geçirdi ve savaşın seyrini değiştirdiler. Fakat Suriye rejiminin Rusya ve İran'dan resmi olarak yardım istemesi muhafiflerin Halep'teki kontrolünü zorlaştırdı. Ayrıca muhafifler arasında meydana gelen ayrışmalar da şehrin kontrolünü zorlaştıran etmenlerdir. Yine muhafifleri destekleyen ülkeler arasındaki koordinasyonsuzluk muhafif grupların bölünmesine sebep olmuş ve bu durum Halep'in kontrol edilmesini zorlaştırmıştır.

Rusya'nın Suriye'de resmen savaşa başlaması ile muhafifler sıkıntılı süreçler yaşamaya başladı. Özellikle hava saldırıları ile yerleşim yerleri büyük bir yıkıma uğradı. Uluslararası kurum ve kuruluşların da tepkisine aldırış etmeyen rejim ve Rusya, muhafif gruplar üzerinde büyük bir baskı oluşturdu. Muhafifleri yok etmeyi amaçlayan rejim ve destekçileri Halep'i rastgele bombalayarak şehrin alt yapısını tahrip etti.

Rusya, Halep'te yirmi yıl önce Çeçenistan-Grozni'de uyguladığına benzer bir taktiği uygulamaktadır: Aralıksız bombalama yöntemi ile halkı zorla göçe zorlayarak gidenlerin gitmesi, kalanlar ise ya Beşar Esad rejimini ya da onun terörist saydığı gruplar arasında tercihe zorlamasıdır. Böylece kalan halkı terörist ilan edecek ve imha politikasını uygulamasına meşruluk zemini hazırlayacaktır. Esad'ın terörist saydığı herkesi Rusya da terörist kabul etmektedir. Buna Özgür Suriye Ordusu, (ÖSO) içerisindeki gruplarda dâhildir.[\[9\]](#) Oysa bu gruplar Uluslararası arenada Suriye'nin meşru temsilcisi olarak kabul görmekte idiler. Fakat son dönemlerde PYD/PKK terör örgütünün uluslararası koalisyon desteği ile DEAŞ'e karşı üstü örtülü başarı elde etmesi ÖSO'nun imajını zedelemiştir ve uluslararası camiadan desteğin azalmasına neden olmuştur.

Rusya'nın Suriye'ye bu kadar yatırım yapmasında bölgedeki çıkarları öne çıkmaktadır. 2012 yılında dönemin Rusya Başbakanı Putin'in yazdığı makalede Ortadoğu'da iki net angajman olduğunu belirtmiştir; birincisi İran'a yönelik bir askeri harekate karşı İran'ı savunmak, ikincisi ise Suriye ve diğer ülkelerdeki rejim değişikliğini ve baskılarını engellemek.[\[10\]](#) Ayrıca Rusya, Tartus'daki deniz üssünü yeniden aktif hale getirmek ve Lazkiye'de yeni bir üs açarak askeri varlığını korumak adına da Suriye'ye yatırım yapmaktadır.

Bugün Halep, Arap Baharı'nın başladığı 2011 yılından beri en zor dönemlerini yaşamaktadır. Bir zamanlar Nureddin Zengi'nin hastaların şifa bulması için inşa ettirdiği hastaneler, ticaretin gözdesi mekânlar, İslami kimliğin yanında diğer etnik unsurların da kimliğini yansıtan yerleşim alanları, rejim ve Rus hava saldırıları sonucu tamamen yıkılmış durumdadır. Özellikle 2016 yılı başlarında ağır hava saldırıları ile şehrin alt yapısı tamamen tahrip edilmiştir.

Halep, Suriye'nin en büyük ikinci kenti idi ve nüfusu yaklaşık 2 milyon iken günümüzde bu rakam 300.000'lere kadar düşmüştür. Rejim tarafından ablukaya alınmış olan bu nüfus toplu imha yöntemi ile yok edilmek istenmektedir. Yine Eylül 2016'da yapılan ağır bombardıman ile şehrin büyük çoğunluğu tahrip edilmiş, 2.000'e yakın sivil insan hayatını kaybetmiş ve binlerce insan yaralanmıştır. Son saldırılar ise Eylül ayını aratmayacak durumdadır. 250.000 insanın açlıkla karşı karşıya kaldığı şehirde, ayakta kalan ve kısmi hizmet veren şehrin doğu bölgelerindeki tüm hastaneler de bombalanarak hizmet dışı kalmıştır.[\[11\]](#) Bir zamanların şifa dağıtan hastaneleri şuan yaralı insanlara tedavi veremez durumdadır.

Uluslararası güçler bu duruma sessiz kalmakla yetinmektedir. Arap dünyası ise her şeyi akışına bırakmayı tercih etmektedir. Türkiye ise yaşadığı travmalar sonucu bölgeye yönelik politikalarında Rusya ile karşı karşıya gelmekten kaçınmaktadır ve olası gerginliğe mahal vermeyecek politikalar izlemektedir. Gereken tepkiyi göstermekten uzak kalan İslam dünyası, Haleplileri ölüme terk etmeye devam etmektedir.

[1] Mahmut Zeynel El Abidin, Osmanlı Medeniyeti'nin Halep'te ki Mimari Etkisi,

https://www.academia.edu/25222486/OSMANLI_MEDEN%C4%B0YET%C4%B0_N%C4%B0N_HALEP_TEK%C4%B0_M%C4%B0MAR%C4%B0

[2] Talip Yazıcı, Halep, İslam Ansiklopedisi, yıl: 1997, Cilt: 15, Ankara, s. 239-244

[3] Güler Yarcı, Halep Vilayetinde Ecnebi Vakıflar, Uluslararası Antep - Halep Vakıfları Sempozyumu, 21-24 Aralık 2009, Gaziantep – Halep

[4] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar, C. II, TTK Basımevi, 4. Baskı, Ankara 1983, s. 286

[5] Enver Çakar, 17. Yüzyılda Halep Eyaleti ve Türkmenler, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yay., Elazığ 2006, s. 36-37.

[6] Bruce Masters, DİA, Halep, Yıl: 1997, Cilt: 15, Ankara, s. 244-247

[7] Mahmut Haritani, Halep, DİA, Yıl: 1997, Cilt: 15, Ankara, s. 247-248

[8] Ahmet Emin Dağ, Bilad-i Şam'ın Hazin Öyküsü-Suriye, İhh Kitap, İstanbul, 2013, s.20-27

[9] Murat Yetkin, Halep-Musul Hattında ABD-Rusya Gerilimi ve Türkiye, http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/murat-yetkin_575/halep-musul-hattinda-abd-rusya-gerilimi-ve-turkiye_40244132

[10] Burak Çalışkan, Küresel Bilek Güreşi: Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası, İNSAMER Analiz No:17, Kasım 2016, İstanbul, s.6-8

[11] <http://www.who.int/mediacentre/news/statements/2016/aleppo-without-hospitals-syria/en/>